

Háskúlin í Norðuroyum

Hvítusunnudag stevndi Norrøna Felagið í Norðoyum fólk til fundar í Føgrulið, har háskúli var á sinni. Væl av limum felagsins og øðrum komu saman henda vakra seinnapartin. Farið varð niðan á Klakk, á gamla fundarstað háskúlans, og haðani oman Vágslíð oman at grundunum, har háskúlin stóð árin 1900-09.

Vit prenta í dag 2. part av fyrilestrinum, sum Tummas Lemvig helt í Føgrulið Hvítusunnudag.

Uppskot um at byggja

Skulastarvsemið á Stongunum var meint sum eitt fyrilíð royndartiltak. Ein framtíðar fólkaháskúli átti at hava trygggar og sømiligar umstøður, bæði havt ið viðvíkti hólshúskiftum og peningaligum umstøðum. Skúlin var stovnaður av hugdjörvum hugsjónarmonnum við hjálp frá vælvildarfólki, sum av fullum huga tóku undir og veittu stuðul við vón um gróður og menning fyri ungdóm-in — fyri fólk og land komandi tíð. Hetta var einstaklingatiltak, sum síðan kundi og átti at fáa almenna viðurkenning, so at tað, eins og aðrir háskúlar í ríkinum, kundi tryggjast peningaliga. Í tí treysti byrjaðu háskúlamenninir starv teirra 1. nov. 1899.

Stutta tíð eftir hetta, tann 17. og 18. desember, vórðu fundir hildnir í Samkomuhúsinum. Har høvdu fleiri menn orðið. Jóannes Patursson legði fyrri og setti fram fundar-evnið: Hvi eru føroyingar ikki komnir longur í framgongu? — Aðrir tóku orðið, t.d. Simun í Vági, A.C. Evensen, Sam Michael Joensen, lærari í Klaksvík, Gulakk Jacobsen, J. C. Djurhuus, faktorur, og sonur hansara Sofus Djurhuus, lækni í Klaksvík. Fundirnir vóru á kvöldi, og tann stóra hollin var stúgvandi full. Bæði háskúlamenninir vóru við og tóku lut í kjakinum.

Annað kveldið hevði faktorurin stevnt saman til fundar. Vit kunnu gita, at tað varð gjørt í samráð við háskúlamennin og Simun í Vági. Faktorurin tók orðið og kom skjótt inn á háskúlamálið. Hann segði fyrst sína hugsan um tey mongu, sum fóru av landinum á háskúlar í Danmark. Nógv av teimum fingi litið burtúr, helt hann, tey fóru hagar fyrst og fremst fyri at sleppa av landinum, og hartil fingi tey studning

frá statinum, men mong komu ongantið aftur, og landið fekk sostatt einki gagn burtur úr teimum. Talarin mælti til, at ein háskúla skuldu føroyingar hava, men hann kundi ikki haldast sum einstaklingamál. Allir føroyingar áttu at standa aftanfyri og lata pening til at byggja eini rúmlig og góð háskúlahús. Tá ið tað var gjørt, helt hann, varð tað ivaleyst, at hesin skúli eins væl og aðrir háskúlar í ríkinum varð statsgóðkendur og kundi tá tryggjast árligan almennan studning. Faktorurin mælti til, at farast mátti undir hetta mál straks.

Háskúlin hevði tá virkað í knappar tveir mánaðir, og tað man vera ivaleyst, at hetta mál tá var átrokandi, ikki minst peningaliga. Skúlin mátti so skjótt sum gjørligt fáa fast grundarlag at virka á. Faktorurin var ein týðandi maður, var sagdur at vera høvudsmaður í Norðoyum tá. Uppskot hansara varð væl fagnað. Simun Skarð ynskti tó at gera greitt, at hann sum skúlans stjóri framvegis

ynskti at hava friar hendur í skúlagerningi sínum, eins og øðrum háskúlamálum var loyvt, um so kom at vera, at uppskotið vann frama. Simun í Vági gav háskúlamanninum sitt fulla viðmæli og visti til frískúlar aðrastaðni. Hann takkaði faktorinum fyri uppskot hansara háskúlamálinum til frama.

Fagraliðar Fólkaháskúli

Háskúlamenninir valdu lendið vestan fyri Vágsháls at seta skúlan á og gjørdi í felag skúlans tekning. Staðnum góvu teir navnðið Fagralið, og skúlan nevndu teir Fagraliðar Fólkaháskúla. Vágshálsur og allir ognarmenn har góvu einmælt loyvi til byggingina. Hetta sigur okkum, at ikki bert Simun í Vági, men við honum allur bóndabýlingurin í Vági og teirra næstringar stóðu háskúlamonnum við lið, tó at røddir krtini vóru frammi frá ymsum síðum um, at staðið, teir høvdu valt, var óhøgligt, serliga á vetri.

Á ymsan hátt varð nakkað av peningi fingið til vegar, gávur og rentufrið lán, sum varð nýttur at keypa tilfar fyri til vind-eygu og hurðar og at lona monnum at gera grundirnar. Háskúlamenninir vóru við í byggjarbeidinum um alla tíðina, og Rasmus, sum var lærður húsasmiður, stóð fyri smíðarbeiðinum. Hann gjørdi vind-eyguni vesturi í Vágum um summarið og hurðarnar eisini norðuri í Klaksvík, har ein maður hjálpti. Tilfarið til húsin fekt úr Tórshavn við avtalu um, at goldið skuldi verða, tá ið byggilendið var fingið til ognar frá góðsstjórnini, sum ráddi fyri kongsinum. Tá kundi lán faast frá sparikassanum upp á hús og grund at gjalda fyri. Hetta gekk tó ikki so lætt, sum vónir vóru til, tí góðs-stjórnin sýtti fyrri, at skúlin skuldi fáa lendið til ognar. Heldur ikki fekk hann eina trøð til tvey kúfóður, sum bóndurnir høvdu jattað skúlanum. Illviljin stavaði frá tí nýkomna fútanum L. C. T. Engelstoft, sum bert hevði verið fúti eitt ár,

men longu eins og fleiri aðrir embættismenn nú var illviljaður móti teimum, sum teir nevndu »separatar«, t.e. teimum, sum vórðu lagdir undir at vilja troka alt danskt burtur úr Føroyum og seta føroyskt í staðin. Orðið »separatar« kom at elva nógv ódæmlikt av sær í komandi árum.

Skúlin varð gjørdur liðugur við hjálp frá monnum úr Klaksvík, Kunoy og Kalsoy, og Rasmus átti brøður, sum vóru við í arbeidinum. Væl av arbeidinum varð gjørt uttan lön. Skúlin stóð liðugur í november, og vetrarskeiðið kundi byrja 28/11 1900.

Sparikassin var heldur trekur at jatta lán, og háskúlamenninir vóru nú komnir í skuld. Sekt varð um studning, og nakkað av peningi varð veittur, men tó so litið, at tað munti einki. Roynst varð av stuðlum skúlans við t.d. basari o.ø. at halda skúlan gangandi, og við ótrúligum seiggi og úthaldni eydnadist hetta. Tá ið ein tíð var liðin, varð avrátt at gera skúlan til ein sjálveigandi stovn. Farið var undir at savna pening inn um alt landið. Simun í Vági hjálpti Simuni av Skarði við hesum her norðuri, meðan Rasmus fór út um landið og fekk saman við hjálparmonnum savnað pening saman ella fekk fólk at seta seg fyri gávur, sum koma skuldu seinni. Tey, sum lótu pening, fingi rætt til at vera við at velja eina stjórn fyri skúlan. Í hesa stjórn komu, umframt háskúlamennin, Simun í Vági, Jóannes Patursson

og A. C. Evensen. Simun í Vági sat sum nevndarlimur til 1910, A. C. Evensen til sín deyð í 1917 og Jóannes Patursson til 1942. Skúlin gjørdist sjálveigandi stovnur í 1904.

Skúlin hevði tað trøngt peningaliga, men sum tað skilst, fingi næmingarnir nakkað av studningi og skúlin eisini, tó eftir umsókn á hvørjum ári. Tiltakið at savna pening um alt landið og gera skúlan til sjálveigandi stovn mundi lætta um skuldina fyri skúlahúsin. Hesi hús vóru 12×20 alnir.

Bókmentir o.a. úr Føgrulið

Meðan háskúlin stóð í Føgrulið, kom væl av bókmentaligum tilfari fram haðani. Um aldaskiftið vóru, sum øll vita, bert fáar bókur til á føroyskum. Í trý ár frá 1903 kom til jóla »Jóla- og Nýggjárskálar«, sum Simun stóð fyri. Í hesum bókum finna vit rithøvundar, sum tá og seinni gjørdust kendir og royndust føroyskum máli grundstuðlar í skúla og kirkju: H. A. Djurhuus, J. Dahl, A. C. Evensen, S. M. Zachariassen og Simun Skarð. Har eru eisini J. H. O. Djurhuus, Kviviks-Jógvan, Anna Sofia á Ripuni og Rasmus Rasmussen. Føroyskir lestrar og sálmar komu her millum menna. Simun bæði yrkti sjálvur og týddi sálmar, sum gjørdust fólksins ogn. Somuleiðis komu sangir har, sum eru millum teir kendastu. — Í 1904 kom sjónleikurin VÁR eftir Simun, og frá 1907 komu UNGU FØROYAR út, sum hann saman við Simun Paula úr Konoy gav út fyrsta árið, síðan einsamallur til 1910 og aftur tvey ár 1914—15.

Rasmus skrivaði Føroya fyrstu skaldsøgu, sum kom út í 1909. BABELSTORNID og smásøgusavnið GLÁMLYSID, sum kom út í 1912, vórðu skrivaðar í Føgrulið. Hesar bókur gingu fyrst sum undanskurður gjøgnum Tingakross. Á sama hátt skrivaði hann skúlabókina PLANTULÆRA, sum kom út í 1910. Nakkað um somu tíð skrivaði hann »varðar bókur. HØVÐGAR HITTAST, ið er sjónleikur, stóð fyrst í TINGAKROSSI í 1910—11 og er skrivaður norðuri á Skarði. Hann kom út í bók í 1928. Hin bókin eit-

Skúlin á Frælsinum

